

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pojetí identity člověka v kyberfeminismu Donny

Haraway

Veronika Pavluková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Pojetí identity člověka v kyberfeminismu Donny

Haraway

Veronika Pavluková

Vedoucí práce:

PhDr. Eva Žáčková

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Na tomto místě bych ráda vyjádřila poděkování vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Evě Žáčkové za odborné vedení, cenné rady a poskytnutí odborné literatury.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

OBSAH

1	ÚVOD	2
2	KYBERFEMINISMUS	5
2.1	Kyberfeminismus v rámci feminismu obecně	5
2.2	Základní charakteristika kyberfeminismu	7
3	KYBORG	10
3.1	Vznik a původní pojetí pojmu „kyborg“	10
3.2	Role koncepce kyborga v konceptu Donny Haraway, jeho hlavní rysy a specifika	11
3.3	Kyberprostor	12
3.3.1	Definice kyberprostoru	12
3.3.2	Možnosti kyberprostoru	13
4	IDENTITA V KONCEPTU DONNY HARAWAY	15
4.1	Nová identita	18
4.1.1	Pojetí ženy v koncepci kyborga	19
4.1.2	Pojetí člověka v koncepci kyborga	20
5	LIDSKÁ IDENTITA V HISTORII FILOZOFICKÉ ANTROPOLOGIE	23
5.1	Technika lidskou ontologií	24
6	ČLOVĚK V TĚSNÉM SPOJENÍ S TECHNIKOU	30
6.1	Technika ve vztahu k člověku	30
6.2	Strojová inteligence	33
6.2.1	Kyborg či stroj?	34
7	IDENTITA KYBORGA	36
8	ZÁVĚR	38
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	42
10	RESUMÉ	43

1 ÚVOD

V bakalářské práci se zabývám pojetím identity člověka v konceptu Donny Haraway, americké bioložky, historičky vědy a feministky. Haraway vystudovala filozofii, angličtinu a zoologii na Colorado College. V současné době je profesorkou oboru *History of Consciousness and Women Studies* na University of California a pořádá intenzivní letní kurzy feministické teorie ve Švýcarsku. Její publikační činnost zahrnuje kromě generové problematiky mnoho jiných oborů, např. primatologie, politologie atp. V roce 1972 získala titul doktorky biologie na Yale University. Jak o sobě sama Haraway uvádí: „*Já jsem tvor bahna, ne oblohy.*“¹ Jak píše je biolog, který se vždy nachází v identifikaci ne člověka jako celku, ale v jeho rozdělení na různé části.²

V rámci pojetí identity člověka budu v bakalářské práci čerpat především z díla Donny Haraway *A Cyborg Manifesto*, který je součástí publikace *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature* z roku 1991, původně samostatně vydaného pod názvem *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century* z roku 1985. Tento manifest podle mého názoru ve srovnání s jinými publikacemi autorky pojednává nejpodrobněji o lidské identitě, a to zejména ve spojení s kybernetickým organismem, tedy hybridním tvorem představující často diskutované téma.

Téma mé bakalářské práce jsem zvolila nejen z důvodu vlastního zájmu, ale k výběru tohoto tématu mě vedl zejména nedostatek české literatury k dané problematice. Ačkoliv pojem kyborga není zcela novým, budu převážně pracovat s literaturou zahraniční a českou budu využívat k doplnění. Pojem

¹ HARAWAY. D. *When The Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008, s. 3.

² Tamtéž.

kyborga je složeninou slov *kybernetický* a *organismus*, tedy *kyberneticky řízený organismus*. Pojem poprvé použil Manfred Clynes a Nathan Kline v roce 1960.³

Cílem mé bakalářské práce je interpretovat koncept kyborga Donny Haraway mimo kyberfeminismus, o kterém se v práci zmíním zejména z důvodu uvedení do dané problematiky, a tímto dosáhnout konceptu identity aplikovatelného nejen na ženy ale na člověka obecně. Cílem je dále dosažení uceleného pohledu na dané téma, zpřehlednění problematiky, zhodnocení významu této koncepce a její přínos k diskuzím o definování člověka a lidství.

Na problematiku týkající se identity člověka můžeme pohlížet z více hledisek. Pod identitou člověka si lze představit identitu člověka definující osobu jako takovou, čímž se již zabývalo mnoho filosofů, jedná se např. o J. Locka, který definuje osobu takto: „*Trvalá totožnost rozumné osoby se sebou samou.*“, dále o G. W. F. Hegela: „*Takový subjekt, pro nějž jeho subjektivita jest, neboť v osobě jsem cele pro sebe: je to jedinečnost svobody v čistém bytí pro sebe.*“, či o N. Luhmanna: „*Jednotlivě přisuzované omezení co do možností jednání.*“, nebo o M. Schelera: „*Konkrétní a podstatná jednota bytí aktů rozmanité povahy.*“⁴ V mé bakalářské práci však nabývá identita člověka jiného významu. Na rozdíl od představy osoby člověka se jedná o definování člověka obecně. Takové pojetí identity řeší otázky typu: Čím je člověk výjimečný, čím se odlišuje, co je pro člověka specifické a jak se právě toto určení lidí změní v rámci kyborgizace.

V první části práce uvedu koncept kyborga v rámci kyberfeminismu obecně, poté představím koncept kyborga Donny Haraway, popíšu jeho hlavní rysy, specifika a poté se zaměřením na identitu člověka. V druhé polovině práce se v rámci filosofické antropologie zaměřím na lidskou identitu v souvislosti s vývojem techniky a nakonec přiblížím možnosti člověka v blízkém spojení s technikou. V závěru se pokusím zhodnotit význam této koncepce. Mezi metody zpracování textu v bakalářské práci patří: zpracování literatury týkající se tématu, reflexe informací, názorů a myšlenek, které jsou v této literatuře

³ CLARK, A. *Cyborgs Unplugged*. In *Science Fiction and Philosophy*. USA: Oxford University Press, 2009, s. 170.

⁴ SOKOL, J. *Filosofická antropologie*, Praha: Portál, 2008, s. 5.

obsaženy. Vzhledem k vytyčenému cíli budu třídit informace na základě relevance, setříděné informace komparovat a skládat do logicky členěných celků. Vypracovaná práce by měla usnadnit přehled v dané problematice, zprehledňovat problematiku a přiblížit složitější téma i nezasvěcenému čtenáři.

2 KYBERFEMINISMUS

2.1 Kyberfeminismus v rámci feminismu obecně

První vlna feminismu je datována od konce 18. st. do začátku vlny druhé, tj. do 50. - 60. let 20. století. Zaměřena byla především na zrovnoprávnění žen v oblasti zákonů. Ženy podle Waltersové bojovaly za lepší možnosti vzdělání, za lepší pracovní podmínky, za práva neznevýhodňující vdané ženy a za právo volit. Mezi nejznámější feministicky zaměřené autorky této doby patří podle Waltersové např. Marion Reid, dále Mary Astell či Mary Wollstonecraft. Jak Waltersová uvádí, práva žen v první vlně prosazovali i někteří muži, jedná se o Williama Thompsona a Johna Stuarta Milla.⁵

Druhá vlna proběhla po druhé světové válce. V tomto období ženy prosazovaly ty svobody, ve kterých nepomohly zákony. Ženské hnutí se tedy přesouvá do osobní sféry, ve které ženy stále zrovnoprávněny nebyly. V rámci druhé vlny Waltersová uvádí francouzskou feministku Simone de Beauvoir a její nejznámější dílo *The Second Sex* a Betty Friedan s dílem *The Feminine Mystique*.⁶

Po stručném představení prvních dvou vln feministického hnutí se vzhledem ke zvolenému tématu budu blíže věnovat následujícímu období a směřům s ním souvisejícím.

Podle Sokolové existuje mnoho trendů navazujících na druhou vlnu feministického hnutí, které v posledních zhruba dvaceti letech nejvíce ovlivnily feministické myšlení a posunuly ho do nových rozměrů.⁷

⁵ WALTERS, M. *Feminism*. New York: Oxford University Press Inc., 2005, s. 41-43.

⁶ Tamtéž, s. 97-102.

⁷ SOKOLOVÁ, V. Historie a současnost feministického hnutí: Současné trendy feministického myšlení. In *ABC feminizmu*. 1. vyd. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 199-211.

Pro bližší představení těchto feministických teorií uvedu klasifikaci do třech základních skupin od socioložky Judith Lorber z roku 1998 (viz tabulka).⁸ V prvních dvou kategoriích jsou teorie tematicky řazené k druhé vlně feminismu, ale rozvíjejí se i nadále. První skupina z uvedených dvou kategorií, tzv. genderově reformní feminismy, se od té druhé, tzv. feminismy odporu, liší v přístupu k patriarchální společnosti. Zatímco reformní feminismy se do patriarchální společnosti snaží proniknout a zevnitř jí změnit (liberální feminismus, marxistický feminismus, socialistický a rozvojový feminismus), feminismy odporu upřednostňují realizaci žen mimo tyto struktury (radikální feminismus, lesbický separatistický feminismus a „standpoint“ feminismus). Další skupinu feministických proudů představuje tzv. třetí vlna feminismu, která probíhala v 80. letech a přinesla s sebou nové pohledy na gender, pohlaví a sexualitu (mužský feminismus, multirasový feminismus, feminismus sociální konstrukce, postmoderní feminismus, queer teorie feminismu, eko feminismus, spirituální feminismus a kyberfeminismus).⁹

Od druhé vlny, jak Sokolová uvádí, se teorie třetí vlny feminismu liší snahou o propojení genderu a dalších kategorií způsobujících nerovnost ve společnosti, jako je rasa, etnická příslušnost, sexuální orientace, sociální postavení, věk, náboženské vyznání apod. Genderová nerovnost je vnímána jako hlavní, avšak stále jako jeden z mnoha dalších aspektů způsobující společenskou stratifikaci a diskriminaci.¹⁰

⁸ SOKOLOVÁ, V. Historie a současnost feministického hnutí: Současné trendy feministického myšlení. In *ABC feminizmu*. 1. vyd. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 202.

⁹ Tamtéž, s. 203.

¹⁰ Tamtéž, s. 202-211.

Tabulka klasifikace feministických teorií:

Druhá vlna feminismu (60. - 80. léta 20. st.)		Třetí vlna feminismu (od 90. let 20. st.)
Genderově reformní feminismy	Feminismy odporu	mužský feminismus
liberální feminismus	radikální feminismus	multirasový feminismus
marxistický feminismus	lesbický separatistický feminismus	feminismus sociální konstrukce
socialistický feminismus	„standpoint“ feminismus	postmoderní feminismus
rozvojový feminismus		queer teorie feminismu
		eko feminismus
		spirituální feminismus
		kyberfeminismus

2.2 Základní charakteristika kyberfeminismu

Jak jsem již uvedla, jedním z feminismů třetí doby je také kyberfeminismus. Nyní si jej přiblížíme. Kyberfeminismus řadíme do třetí vlny feminismu a od ostatních proudů tohoto období se liší jak specifickým pojetím společnosti v souvislosti s technologiemi, tak také nabízí řešení problémového vztahu žen k technologiím. Tímto tématem se budu zabývat, protože si myslím, že je zajímavé nejen z hlediska genderových témat, ale především z hlediska lidské identity obecně.

Základní podstata kyberfeminismu v pojetí Donny Haraway spočívá v jeho návaznosti na postmodernismus, ze kterého přebírá některá jeho specifika. Podle Haraway se v teorii kyberfeminismu jedná především o určitý druh relativismu. Kyberfeminismus stejně jako postmodernismus, jak píše Haraway, odmítá obecně platné pravdy a teorie, a upřednostňuje alternativní přístup ke světu, postaveném na vytvoření nové společnosti. V této souvislosti odmítání obecného principu, oproštění se od strukturalizace společnosti a odstranění dominance, se kyberfeminismus Donny Haraway ve feministických teoriích vymezuje oproti některým současným směrům ve feminismu. Jedná se o radikální feminismus a sociální feminismus.¹¹ Podle Haraway, se kyberfeminismus vymezuje proti sociálnímu feminismu zejména z důvodu strukturování společnosti na základě jejich práce a platu, tedy na základě tříd, a oproti radikálnímu feminismu z důvodu strukturování společnosti podle pohlaví.¹² Řekněme tedy, že Haraway obecně kritizuje jakoukoli strukturalizaci společnosti a snaží se z ní prostřednictvím svého mýtu "kyborga" vymanit. Právě tento kybernetický organismus, dále jen kyborg, je základním prostředkem koncepce Donny Haraway k vytvoření nových identit pro ženy a posléze i člověka obecně.

Od jiných feministických teorií se podle Haraway její teorie liší také prostředkem, kterým by měly být ženy prosazeny. Jak Haraway uvádí, tento kyborg se odmítá navrátit k původnímu řádu a prosazovat ženy na základě jejich nevinnosti, která byla porušena v rajské zahradě. Kyborg upřednostňuje proměnu společnosti ve společnost bez genderu.¹³ Na tuhle myšlenku Donny Haraway odkazuje i Genz a Brabon, kteří posléze analyzují její koncepci: „*Kyborg se nesnaží ženy prosadit na základě původní nevinnosti žen, ale pracuje na vytvoření nástroje, který ženy mohou použít*“.¹⁴

¹¹ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 152-157.

¹² Tamtéž, s. 158-160.

¹³ Tamtéž, s. 151-153.

¹⁴ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 148.

Genz a Brabon uvádí, že podle Haraway je model dnešní společnosti, postavený zejména z hlediska genderu, na neopodstatněných, vykonstruovaných základech. Vyřešit tento problém se podle nich snaží prostřednictvím koncepce kyborga, který má demontovat genderové kategorie a vytvořit společnost bez hranic pohlaví. Jak uvádějí, v tomto smyslu koncepce kyborga např. umožňuje ve feminismu řešení mnohým feministickým koncepcím. Jedná se např. o rozdílnost vztahů mužů a žen k technice, kdy byla technika vždy považována za sféru pod nadvládou mužů.¹⁵ Jak uvádí sama Haraway, „*Gender, rasa nebo třída jsou lidstvem nuceně vytvořené kategorie*“.¹⁶

Koncepce kyborga podle Haraway nabízí nové možnosti nejen pro feminismus, ale i pro mimogenderové rozdíly ve společnosti jako je např. barva pleti, původ, atp., a to především vytvořením nové identity, která by nebyla daná, ale definovala by jedince podle vlastního rozhodnutí. Tato nová identita umožňuje dle Haraway oproštění se od determinace těla, a tím od veškeré diskriminace ve společnosti opírající se o lidskou tělesnost spojenou s její přirozeností, buďto pozitivně hodnocenou nebo naopak. Kyborg Donny Haraway představuje v rámci kyberfeminismu tzv. post-genderový systém, kde, jak popisuje, není lidská identita vrozenou esencí, ale každý kyborg má možnost volby své vlastní identity.¹⁷

Po uvedení do kyberfeminismu se budu dále věnovat konceptu kyborga více do hloubky a ujasníme si jeho možnosti. Představím vznik tohoto pojmu a dále jeho přímou roli v kyberfeminismu Donny Haraway.

¹⁵ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 146-148.

¹⁶ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 155.

¹⁷ Tamtéž, s. 155-181.

3 KYBORG

3.1 Vznik a původní pojetí pojmu „kyborg“

Jak uvádí ve své publikaci Andy Clark, poprvé byl pojem *kyborg* použit v roce 1960 v souvislosti s prvními lety člověka do vesmíru, v časopise *Astronautics* ve stati *Cyborgs and space*, který byl vydáván v rámci školy Leteckého zdravotnictví v Texasu. Uvedenými autory jsou vědci Manfred Clines a Nathan Kline, pracující na inovativních výzkumech týkajících se techniky a člověka.¹⁸

Clarkem popisovanou původní myšlenkou článku je idea přizpůsobení se člověka k životu v alternativním světě, v tomto případě ve vesmíru. Manfred Clines a Nathan Kline navrhuje, ke zvýšení lidské odolnosti v nehostinném prostředí propojení člověka a stroje.¹⁹

Manfred Clines, ředitel Rocklandské státní nemocnice, byl expert na konstrukci a vývoj fyziologického měřicího zařízení. Jak Clark píše, jednalo se o přístroje, které měly automaticky regulovat lidské biologické funkce. Clines v dokumentu mluví o konkrétním zásahu pomocí implantátů, které by člověku udržovaly chod tělesných funkcí jako je např. dýchání, tepová frekvence, termoregulace, funkce metabolismu, funkce nervového systému atp.²⁰

Clark uvádí, že kyborg je podle Clinese a Klina v pravém slova smyslu „*lidský agent s biologickými funkcemi řízenými implantovaným strojem, který je schopen přežít v cizím prostředí, v alternativním světě*“²¹. Zároveň by tato

¹⁸ CLARK, A. *Cyborgs Unplugged*. In *Science Fiction and Philosophy*. USA: Oxford University Press, 2009, s. 170.

¹⁹ Tamtéž, s. 170-183.

²⁰ Tamtéž, s. 171-174.

²¹ Tamtéž, s. 183.

změna neměla ovlivnit člověka obecně, jeho identitu. Takový kyborg je schopen, stejně jako člověk, svobodně myslet, jednat a cítit.²²

Tato počáteční idea kyborga byla dále rozvíjena, čímž vznikly nejrůznější alternativy tohoto původního pojetí pojmu, jako např. v kyberfeminismu a právě ten souvisí s koncepcí Donny Haraway, jejíž mýtus kyborga je do tohoto směru zasazen.

3.2 Role koncepce kyborga v konceptu Donny Haraway, jeho hlavní rysy a specifika

Donna Haraway ve svém *Manifestu kyborgů* popisuje svou představu kyborga jako „ironický politický mýtus věrný feminismu, socialismu a materialismu“.²³

Jedná se o metaforu, o fiktivního tvora stejně tak jako tvora naší sociální reality. Podle Haraway by měl tento mýtus představovat naši sociální a tělesnou realitu, umožňující propojení dosud nespojitelného. Jedná se zejména o hranice mezi duší a tělem, zvířaty a stroji, idealismem a materialismem v „high-tech“ světě a jeho kultuře. Haraway mluví ve spojení s touto kulturou zejména o sociálních vztazích a psychičnu jako takovém.²⁴

Kyborg Donny Haraway představuje spojení zvláštního druhu organismu a stroje odpovídajícího konci dvacátého století v jeden celek.²⁵ Jak sama uvádí: „*Kyborg je kybernetický organismus, hybridní spojení stroje a organismu, je výtvozem sociální reality, stejně tak jako fikce. Sociální realita jsou žité sociální*

²² CLARK, A. Cyborgs Unplugged. In *Science Fiction and Philosophy*. USA: Oxford University Press, 2009, s. 183.

²³ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 149.

²⁴ Tamtéž, s. 149-154.

²⁵ Tamtéž, s. 149.

vztahy, je naší nejdůležitější politickou konstrukcí, fikcí, která mění svět.“²⁶
Pro úplnost uvádím konkrétnější formulaci, ze které tato výše uvedená vychází.
„Kyborg je hybridní stvoření, složené z organismu a stroje. Jedná se avšak o speciální druhy strojů a speciální druhy organismů odpovídající konci 20. století. Kyborgové jsou hybridní entity z období po druhé světové válce, tvořené v první řadě námi a jinými organickými bytostmi v naší dané hi-tech podobě, jako jsou informační systémy, texty, ergonomicky kontrolované systémy práce, touhy a reprodukce. Druhou základní složkou kyborgů jsou stroje v podobě komunikačních systémů, textů a ergonomicky navržených samočinných přístrojů.“²⁷

3.3 Kyberprostor

Pojem kyberprostor v práci uvedu především z důvodu lepší orientace, zejména v souvislosti s rozvojem technologií. Za další považuji užití tohoto pojmu ve své práci vzhledem k sekundární literatuře, ze které čerpám. Např. autoři Genz a Babon jej užívají v souvislosti s koncepcí Donny Haraway. Genz a Brabon koncepci kyborga zasazují do kyberprostoru jako takového, ačkoliv kyborgizace ke svému vývoji kyberprostor nepotřebuje. Koncepce Donny Haraway s kyberprostorem sice souvisí, ale není pro kyborga zásadní.

3.3.1 Definice kyberprostoru

V této podkapitole nejdříve přiblížím, co si lze představit pod pojmem kyberprostor. Uvedu definici kyberprostoru z románu *Neuromancer* od Williama Gibsona z roku 1984, a to zejména z toho důvodu, že zde byl poprvé tento

²⁶ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s.149.

²⁷ HARAWAY, D. *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 1.

pojem užít. Autor ve zmíněném díle specifikuje kyberprostor takto: „*Kyberprostor. Sdílená halucinace každý den pocíťovaná miliardami oprávněných operátorů všech národů, dětmi, které se učí základům matematiky... Grafická reprezentace dat abstrahovaných z bank všech počítačů lidského systému. Nedomyšlitelná komplexnost. Linie světla seřazené v neprostoru mysli, shluky a souhvězdí dat. Jako světla města, ustupující...*“²⁸ Kyberprostorem tedy obecně myslíme místo vytvářené technologiemi, kde lidé sice běžně existují, avšak existují v něm bez svých fyzických těl, a to paralelně k místu (světu) reálnému. Jedná se o prostor vytvářený vyloženě technikou, jako např. počítači.

3.3.2 Možnosti kyberprostoru

Autoři Genz a Brabon s odkazem na Halberstama a Livingstona popisují dva rozpolcené názory vlivu kyberprostoru na feminismus obecně. Na jedné straně kyberprostor řeší problém vycházející z role genderu a pohlaví. Obhájci a stoupenci považují kyberprostor za možnost pro ženy odpoutat se od genderových předsudků, které kyberprostor zpochybňuje. Takové zpochybnění kulturně vytvořené rozdílnosti v pohlaví, by pro ženy mohlo znamenat osvobození se od předsudků a postavení se skutečně na stejnou úroveň s muži.²⁹

Autoři Genz a Brabon považují za centrální texty kritického popisu rozhraní mezi technologiemi, pohlavím a sexualitou publikace Donny Haraway, mezi které patří *A manifesto for Cyborgs* z roku 1985 a *Simians, Cyborgs and Woman* z roku 1991. Autoři poukazují na nové způsoby bytí, které Haraway ve svém díle uvádí. Tyto nové způsoby spočívají v technologii, v moderní biotechnologii a reprodukční technologii. Podle těchto autorů Haraway pojímá kyberprostor jako možnost žít bez genderových principů, protože kyborg jako takový je podle Haraway stvoření post-genderové.³⁰

²⁸ GIBSON, W. *Neuromancer*. Plzeň: Laser, 1992 s. 46-47.

²⁹ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 146.

³⁰ Tamtéž.

Na druhou stranu Genz a Brabon staví některé autory, kteří kyberprostor nevidí jako perspektivu, k řešení již popsaného problému odstranění genderových rolí. Např. Gillis a Flagan podle nich tvrdí, že existuje zarytý všeobecný obraz, reprezentující uvažování o pohlaví z hlediska genderu, který se možnostmi kyberprostoru nezmění.³¹

Genz a Brabon uvádějí, že na základě rozdílnosti vztahu mužů a žen k technice, je kritizována nadvláda mužů, ženy byly ze sféry vlivu na technologie vytěsněny. Autoři mluví o Haraway jako o kritičce, která se snaží tuto nespravedlnost napravit a tyto rozdíly co nejvíce minimalizovat. Popisují, že Haraway v díle *A Manifesto for Cyborgs* považuje tuto nadvládu mužů v technice za kulturně vykonstruovanou, kterou je potřeba změnit. Vytěsněním žen z vlivu na technologii vzniká zaujatost vůči mužům. Dále uvádějí, že Haraway nabízí možnost volně žít bez hranic, které jsou určovány na základě pohlaví. Haraway podle nich zastává názor úplného odstranění genderových principů a kolektivní názory o ženách považuje prý za ideologické, považuje je pouze za předsudky.³²

Zamyslím-li se nad možnostmi či omezeními, které kyberprostor přináší, uvádí autoři na jedné straně perspektivu pro ženy, které se mohou odpoutat od těla a existovat tak v novém světě bez předsudků vzniklých na základě rozdílnosti mezi pohlavími. Na druhé straně se podle autorů s odkazem na Balsamovou (*Technologies of the Gendered Body: Reading Cyborg Woman*, 1996) možnostmi kyberprostoru otevírají základní otázky o lidské identitě, které nutí k zamyšlení nad ženským tělem a jeho definováním ve vztahu k technice.³³

³¹ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 146.

³² Tamtéž, s. 147.

³³ Tamtéž, s. 146-147.

4 IDENTITA V KONCEPTU DONNY HARAWAY

Po bližším představení koncepce kyborga, uvedu v této kapitole zmíněné problémy související s lidskou identitou v rámci již prezentované ideje kyborga v postgenderovém světě autorky Donny Haraway, a to prostřednictvím jejího díla nazvaného *A Cyborg Manifesto* z roku 1991. Donna Haraway, jak jsem již uvedla v kap. 3.2 (Role koncepce kyborga v kyberfeminismu D. Haraway, jeho hlavní rysy a specifika), se snaží vytvořit mýtus kyborga, jehož prostřednictvím by měla vzniknout nová společnost postavená na nově vzniklé identitě člověka. Tato nová identita podle Haraway, umožňuje člověku žít bez strukturalizace ve společnosti týkající se rasy, pohlaví a tříd.

Názor Donny Haraway o těchto kulturně vykonstruovaných kategoriích a o člověku určovaném danou společností podle mě v určitém smyslu sdílí J. Sokol, který ve své publikaci poukazuje na člověka, který žije pouze a jen své životní role. V této souvislosti se Sokol zabývá otázkou, co pro člověka znamená být sám sebou. Dochází k závěru, že člověk jako takový představuje jakousi kulturní bytost. Jedná se o člověka ve společnosti, který byl nucen se jí přizpůsobit. Naučil se jazyk, kulturu, navázal vztahy, tedy se začal chovat jako člověk. Na základě toho Sokol zdůrazňuje, že takový člověk je pouze určitá role, kterou získáme výchovou a existencí ve společnosti.³⁴ Jak Sokol píše: „*Lidská přirozenost je umělá.*“³⁵

Jak Sokol uvádí, svou roli si člověk v rámci možností může volit sám, avšak každá tato volba zanechá určité následky. A právě těmito následky se člověk nechá ovlivňovat. Z tohoto důvodu, jak autor uvádí, se v mnoha případech stává, že člověk si vybere svou roli pouze na základě úspěchu. Jedná se o situace, kdy jsme za tuto určitou volbu nějakým způsobem pochváleni, či jsme se tak rozhodli z důvodu získání nějakého finančního

³⁴ SOKOL, J. *Filosofická antropologie, člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2002, s. 147.

³⁵ Taméž.

obnosu. V mnoha situacích, jak autor uvádí, si svou roli vybíráme právě na základě strategie.³⁶

Sokol popisuje možnosti výběru role každého jedince, kde se ale jedná většinou o pouze dočasnou záležitost, neboť touto rolí myslíme jak lidské postavení ve společnosti, tak i situační lidské role. Haraway v souvislosti s kyberprostorem mluví též o strategičnosti výběru „rolí“, avšak v tomto kontextu nabývá tento pojem zcela jiných rozměrů v rámci celkové lidské identity, kterou si blíže představíme v následujících kapitolách. V rámci nové identity kyborga Donny Haraway uvádím názor Pico della Mirandoly na člověka jako na bytost, která má možnost sama sebe utvářet a přetvářet do jakékoli podoby a osobitosti. Podle něj člověk nemá žádnou vrozenou podobu, ale za to disponuje mnoha podobami přijatými z vnějšího prostředí.³⁷ Jak Mirandola uvádí: „...člověk je živočich přirozenosti proměnlivé, mnohotvárné a nestálé.“³⁸ V tomto smyslu nám kyberprostor umožňuje tuto podobu člověka měnit.

Genz a Brabon dále mluví o kyberprostoru, který nesouhlasí s patriarchálními zvyky, které jsou zdrojem pro genderovou identitu, ze které vznikají rozdíly mezi pohlavími jako takové.³⁹ Kyborgizace však nemusí nutně znamenat oproštění se od genderových kategorií, ale naopak zvýraznění typicky ženských a mužských rysů. Genz a Brabon uvádí Judith Halberstam, která přichází s odlišnou teorií. Halberstam charakterizuje kyborga ženu. Podle ní ženský kyborg představuje doslova děsivou kulturní ikonu spojující prvky ženskosti a inteligence. Tento kyborg by představoval umělý organismus, stejně tak jako organismus biologický, odrážející v sobě aspekty vědy, stejně tak jako přírody. Na druhou stranu by však měl zpochybnit souvislost mezi ženou a mateřstvím, mezi ženou a emocemi. Ženský kyborg by tedy podle Halberstam měl být ztělesněním, které znemožňuje uvažování o pohlaví na základě chování.⁴⁰

³⁶ SOKOL, J. *Filosofická antropologie, člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2002, s. 148.

³⁷ MIRANDOLA, P. *O důstojnosti člověka*. Praha: Oikoymenh, 2005, s. 61.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 148.

⁴⁰ Tamtéž, s. 149.

Zajímavé na této teorii je popis ideálu ženy a muže jako kyborga. Podoba ženy kyborga by se měla vyznačovat zvýrazněnými typicky ženskými rysy. Jak např. podle autorů uvádí Gillis, příklad takového kyborga z Gibsonova románu jménem Molly, která nosí dlouhé vínové nehty schovávající zbraň.⁴¹ Pojetí ženy kyborga je v tomto smyslu ztělesněním ženského ideálu a to nejen po psychické stránce, ale také po té fyzické. Podoba ideálního muže, kyborga je podle autorů přirovnávána k postavě Arnolda Schwarzeneggera ze slavné trilogie Terminátora. Identita muže kyborga se tedy vyznačuje především svou silou, zatímco žena kyborg spojením sexuality a asertivity. A právě tato asertivita v podobě síly ji podle Genze a Brabona pomůže vymanit se z patriarchální společnosti.⁴²

Jedním z jevů vytváření této nové identity je podle Genze a Brabona přetváření lidského těla prostřednictvím plastické chirurgie, kterou nazývají kyborg-technologí, jež se v poslední době stala téměř každodenní záležitostí nejen žen, ale v mnoha případech lze mluvit i o mužích. Autoři v tomto kontextu poukazují s odkazem na Gillespieho a na jeho tzv. „paradox volby“, volby souvisejí s lidskou identitou. V rámci plastické chirurgie se sice dá hovořit o možnosti výběru každého člověka jakou operaci zvolit a jak by kdo chtěl vypadat. Avšak tato svoboda výběru je u každého jedince omezena sociálními a kulturními normami a též i patriarchálními rámci. Jedná se např. o plastický zákrok zvětšení prsou u žen. Každá se samozřejmě chce líbit sama sobě, ale co to znamená v praxi? V praxi z toho lze vyvodit, že operaci taková žena podstupuje ještě z dalšího důvodu, a to proto, aby se více líbila partnerovi a mužům obecně. Autoři uvádí, že tento patriarchální rámec diktuje ženám-kyborgům přiblížit se sexuálnímu ideálu. Ženské tělo je v tomto kontextu kritizováno jako hypersexualizované a pojem svobody volby identity ztrácí svůj význam.⁴³

⁴¹ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 149.

⁴² Tamtéž, s. 149-150.

⁴³ Tamtéž, s. 150-151.

Autoři s odkazem na Rosiho Braidottiho otevírají otázku: „Co lze v tomto posthumánním světě považovat za člověka?“⁴⁴ Rozvoj technologií nabízí nové možnosti, se kterými vznikají i nové otázky ohledně lidské identity. Braidotti s Toffolletym na zmíněnou otázku reagují názorem, že technologie samy přispějí k vytvoření nové politické identity člověka a podle Toffolletyho vyřeší dichotomii mezi ženou a mužem. Jedná se tedy o místo kde podle Genze a Brabona význam pojmů „lidský“ a „žena“ je považován pouze za biologický a ideologický předsudek a v tomto smyslu vzniká nová kategorie identity člověka.⁴⁵ Jak píše Marek Petru: „*Jestliže se tělo jako předmět stane post-evolučním projektilem a přijme též technologii jako svůj komponent, dojde ke vzniku posthistorické, transhumánní entity s možností mimozemské soudržnosti. To umožní lidskému bytí vyvíjet se i nadále, ale ne již jako specifický druh, ale naopak žádá počítat s umělou inteligencí a náhradním bytím, samozřejmě při stále silnější propojenosti s vědou a technologií.*“⁴⁶

4.1 Nová identita

Jak Haraway uvádí, v době postmodernismu lidé neexistují bez identit, nýbrž jak poukazuje: „*Identity jsou rozporuplné, částečné a strategické.*“⁴⁷ Vyplynuly z prožité historie a ustálily se, avšak v době postmodernismu už je podle Haraway nelze považovat za základ pro vytvoření určité jednoty. To se zejména týká identit, které jsou tvořeny kategoriemi, jako je pohlaví, rasa a gender. Označení jako je např. „žena“, považuje Haraway za kategorii postavenou z jedné strany na určitých projevech sexuality a na straně druhé na mnoha jiných společenských praktikách. K této stratifikaci společnosti nás

⁴⁴ GENZ, S., BRABON A. B. *Postfeminism, cultural Texts and Theories*. Edinburg: Edinburg University Press Ltd, 2009, s. 152.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ PETRŮ, M. *Možnosti transgrese*. Je třeba vylepšovat člověka? Praha: Triton, 2005, s. 225.

⁴⁷ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 150.

podle autorky nutí specifický vývoj lidstva, který si jako ten náš prošel v tomto případě patriarchátem a určil způsob, jak smýšlet o kategoriích týkajících se pohlaví.⁴⁸

Podle autorky jsou identity vytvářené do postmodernismu v krizi a příčin je bezpočet. Reakcí na tuto krizi je podle ní např. feminismus, který se snaží vytvořit základ pro nové jednoty. Avšak feminismus si zakládá spíše na slučivosti společnosti neboli žen, spíše než na identitě.⁴⁹

Teorie politické identity Donny Haraway se zásadně staví proti veškeré jednotě, proti společnému jazyku, vytvořeným formám komunikace a vůbec proti tzv. všeobecnému kódu, skrze který člověk reflektuje historii lidstva, na základě které poté každý řídí svůj budoucí život. Tato jednotka společnosti v postmodernismu je podle autorky postavená na principu dominance. Jedná se o princip myšlení, kdy něco je lepší než to druhé a nemůže být prostě jen „jiné“. Myslíme tím nadvládu nad ženami, přírodou, nadřazování jedné rasy nad druhou, jednu společenskou třídu nad ostatní atp. Kyborg podkopává tento princip stratifikace společnosti a vytváří novou společnost postavenou na nové identitě člověka.⁵⁰ Tato nová identita by podle mého názoru měla zajistit ve společnosti nemožnost označování něčeho či někoho za lepší, než je něco či někdo jiný. Myslíme tím změnu všeobecného smýšlení o něčem, co je lepší než to druhé. Tuto jistotu by měla zařídit právě možnost svobodně volené vlastní identity každého jedince.

4.1.1 Pojetí ženy v koncepci kyborga

Tím, čím se koncepce Donny Haraway v pojetí a smýšlení o ženách odlišuje od ostatních feministických koncepcí, je kromě jiného bezpochyby kyborg, který se v této souvislosti nechce navrátit k před-patriarchální společnosti a vrátit ženám touto cestou jejich ztracenou nevinnost. V koncepci Donny Haraway myslíme touto nevinností odsouzení žen společností

⁴⁸ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 155.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 152-153.

na základě biblického příběhu Adama a Evy, ve kterém určité koncepce spatřují počátek genderových rozdílů.⁵¹ U koncepce kyborga se však o napravení určitých chyb či o spatřování původu společenské stratifikace na základě biblického příběhu nejedná.

Za úplnou rovnoprávnost ženy bojují už dlouhá staletí, avšak stále se ještě nenašel ten nejvhodnější prostředek, který by ji zajišťoval. Jednou možností zdá se být kyborgizace.

Jak už bylo výše uvedeno, kyborg pro ženy představuje prostřednictvím svobodné volby své vlastní identity alternativní východisko, jedná se doslova o novou společnost, poskytující ženám možnost vyprostit se z patriarchální společnosti a dostat se na stejnou úroveň s muži.

Shrnu-li si koncepci kyborga Donny Haraway v rámci feminismu, dojdou k závěru, že člověk již od narození zapadá do určitého řádu společnosti, na jejímž základě se poté formuje jeho vlastní daná identita. Tyto identity jsou dvojí, jedná se o ženu a muže. Kyborg však tuto determinaci člověka od narození překonává. Ženy se podle Haraway mohou kyborgizací osvobodit od této dané kategorie a vytvořit si na základě své volby novou strategickou identitu, na základě které si každá žena může sama určit, kým chce být. Kyborgizace však kromě možnosti volby své osobnosti poskytuje též možnost výběru pohlaví, což může pro společnost znamenat obrovský pokrok, nejen co se týče techniky, ale též ve vývoji člověka a jeho formování v průběhu času.

4.1.2 Pojetí člověka v koncepci kyborga

Koncepce Donny Haraway v publikaci *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*, je převážně orientovaná na feminismus obecně a poté přes koncepci kyborga na kyberfeminismus. Haraway se zde zabývá nejen otázkou žen a jejich rolí ve společnosti, ale také důležitostí rozdílů mezi lidmi jako je např. právě pohlaví či lidská rasa nebo třída. Jak jsme již uvedli výše,

⁵¹ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 151.

autorka ve své publikaci v souvislosti s feminismem buduje politický mýtus, který by měl ženám umožnit zvolit si vlastní identitu podle své volby i bez ohledu na pohlaví.

Pokud však má kyborg demontovat genderové kategorie, neznamená to změnu pouze pro ženy. Vymizí-li kategorie jako je „žena“, znamená to, že též vymizí kategorie „muže“. V tomto smyslu můžeme koncepci kyborga Donny Haraway aplikovat nejen na ženy, ale na člověka obecně. Zamyslíme-li se dále nad touto post-genderovou společností hlouběji, dojdeme k představě určité společnosti, ve které pro kyborga neexistuje různost pohlaví, avšak svoboda ve výběru identity mu dokonce dovoluje pohybovat se mezi jakýmkoli pohlavím, nejen mezi doposavad známými, ženou a mužem. Kyborgizace tedy pro člověka obecně znamená neomezené možnosti v rámci volby a formování vlastní, jak píše Haraway: „*strategické*“ identity v rámci společnosti.⁵²

Kevin Warwick, profesor kybernetiky, známý zejména pro své pokusy s implantáty a propojováním lidské nervové soustavy s počítačem, pojímá kyborga jako mezičlánek mezi člověkem a strojem. Kdy se už nejedná ani o člověka, ale ještě ani vyloženě o stroj, jedná se o kyborga. Autor poukazuje na výrazné ovlivnění lidského mozku jeho interakcí s elektronickými signály. Jak zdůrazňuje, mozek po této interakci začne pracovat úplně jinak. Externí nástroje používané zejména u vojenských jednotek, např. pro zlepšení nočního vidění působí na mozek člověka jen krátkodobě, mnohem závažnější dopad způsobují implantáty dlouhodobé. Tyto implantáty změní schopnosti jedince, zejména jeho chápání, sebevědomí a uvědomování si sama sebe. Tento člověk už není podle Warwicka ani člověkem ani strojem - ale je kyborgem.⁵³

Ke Kevinu Warwickovi a jeho studii se vrátíme v 6. kapitole v souvislosti s technikou jako takovou. Nejdříve vysvětlíme pojem lidské identity, která je hlavním tématem mé práce a silně souvisí s konceptem kyborga Donny Haraway. Jak jsem již uvedla, lidská identita se pojí s filosofickou antropologií,

⁵² HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 155-160.

⁵³ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 520.

a proto ji nyní představím mimo jiné především prostřednictvím publikace *Duch ve světě techniky* od Arnolda Gehlena, která podle mě tuto problematiku nejlépe analyzuje.

5 LIDSKÁ IDENTITA V HISTORII FILOZOFICKÉ ANTROPOLOGIE

Hledání identity člověka je podle Pelcové historicky spojeno s náboženstvím, etikou, vědou, politikou, právem či uměním, avšak hlavní roli zde sehrála zejména filozofie. Původně se podle Pelcové formování lidské identity odvíjelo z konativní činnosti člověka, vycházející z výchovy, kterou se předávala veškerá kulturní tradice. Člověk, jak uvádí Pelcová, se na základě reflexí sebe sama a své tvorby specifikoval, modifikoval a identifikoval sám sebe na základě společných rysů, např. jako bytost myslící, mravní a společenskou.⁵⁴ Dnes však je již tato specifikace značně nedostačující.

Otázka lidské identity je jedním z hlavních témat na půdě filozofie, kde je stěžejním problémem mnoha filozoficko-antropologických směrů, mezi které patří např. personalistická filozofie,⁵⁵ feministická filozofie apod. Německý filosof a sociolog zabývající se filozofickou antropologií, Max Scheler, se v roce 1915 pokoušel nastínit problém lidské identity. Jak uvádí ve svém díle: „*V určitém smyslu se dají všechny centrální problémy filozofie redukovat na otázku, co je člověk a jaké místo a postavení zaujímá v celku bytí, světa a Boha*“.⁵⁶

Prvním vzniklým vědním oborem, který položil základ pro zabývání se otázkami o člověku samotném, je právě antropologie. O. Casmann (2. pol. 16. st. – 1. pol 17. st.), jak Pelcová uvádí, je považován za prvního humanistu, který pojem antropologie použil ve smyslu „věda o člověku“. Vedle antropologie se tímto tématem zabývá i filozofie. Svými úvahami o člověku a jeho lidství se podle autorky Naděždy Pelcové zabýval i Immanuel Kant, který podle ní vyslovil

⁵⁴ PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství, filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 2. vyd., s. 15-16.

⁵⁵ Základy filosofie zvané personalismus, která se zabývá konstituováním lidské osoby, založil německý filosof a pedagog Martin Buber. PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství, filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 2. vyd., s. 180.

⁵⁶ SCHELER, M. *O studu*. Praha: Mladá Fronta, 2003, s. 27.

základní filozofické otázky týkající se původu člověka, vycházející z jedné hlavní otázky propojené s lidskou identitou: „Co je člověk?“⁵⁷

S lidskou identitou podle Pelcové spojujeme otázky: „Kdo jsem a jaké je mé místo ve světě?“, „Kdo je člověk?“, „Kým jsem?“, „Kam směřuji?“, „Jaké jsou mé lidské možnosti?“, které lidstvo řeší už od svého počátku.⁵⁸ Stejně tak jako se každý jedinec touto otázkou zabývá v průběhu celého svého života, neboť podle autorky s odkazem na Immanuela Kanta platí, že čím víc o sobě víme, tím hůře se nám odpovídá na otázku, kým vlastně jsme.⁵⁹

Pelcová ve zmíněné publikaci *Vzorce lidství* specifikuje člověka z pohledu moderní filozofické antropologie několika kategoriemi: člověka jako existenci, člověka jako bytost dějinnou, člověka chtějícího a hodnotícího, člověka jako bytost vyrábějící, člověka jako bytost milující, člověka jako osobu, člověka jako bytost hrající si, člověka jako zvíře, které se umí smát (a plakat) a člověka jako bytost vychovávající a vychovávanou.

V souvislosti s rozvojem techniky je otázka lidství stále aktuálnější a to zejména z důvodu zvětšujícího se vlivu techniky na osobu člověka.

5.1 Technika lidskou ontologií

Arnold Gehlen na základě názoru, že člověk je přirozeně nedostatečně vyvinutý k životu na zemi, o čemž svědčí lidská dovednost vytvářet si nástroje a přizpůsobovat si přírodu k obrazu svému, rozlišuje tři funkce techniky, a to funkci substituční, funkci umocňovací a dále funkci odlehčovací. Funkci substituční představují podle Gehlena nástroje nahrazující nedostatečnou lidskou fyzickou výbavu. Jedná se tedy o nástroje nahrazující naši fyzickou

⁵⁷ PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství, filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 2. vyd. s. 16-17.

⁵⁸ Tamtéž, s. 14-17.

⁵⁹ Tamtéž.

výkonnost, čili o stroje, které vykonávají naši práci za nás. Do nástrojů řadících se do funkce umocňovací patří nástroje a pohonné stroje, které převyšují naše přirozené schopnosti a umocňují je. A mezi a nástroje plnící funkci odlehčovací patří ty, které nás podle Gehlena zbavují fyzické námahy a vůbec práce jako takové. Zvláštním úkazem je podle něj např. letadlo, které svým využitím dokonce propojuje tyto tři funkce. Plní funkci substituční prostřednictvím svých křídel, funkci umocňovací, kdy svou rychlostí předčí možnosti člověka a také funkci odlehčovací, kdy nám letadlo šetří námahu přesunem z místa na místo.⁶⁰

Autor na základě „hloubkové vazby“ mezi člověkem a technikou poukazuje na rytmické, periodické a samočinné procesy vnějšího světa, které člověk projektuje do techniky. Gehlen poukazuje na myšlenku, podle které je technika „*pouze racionální*“ a „*pouze účelová*“. Tento názor však autor považuje za předsudek. S odkazem na Hermanna Gehlen tento názor vysvětluje tak, že lidská práce, která se promítá do techniky, je výsledkem lidského nevědomí a rodově podmíněného procesu a že zdroj její motivace se nachází v „senzorické části naší přirozenosti“. Gehlen s odkazem na Hermanna uvádí, že stejně tak by se přirozeně vyvíjela jakákoli jiná lidská skupina se stejnými podmínkami.⁶¹ Autor se tímto snaží vysvětlit skutečnost, ve které je technika přirozenou součástí člověka. Jak jsme již uvedli, existují i názory protichůdné, které techniku s lidskou přirozeností rozhodně nespojují. Gehlen však zastává jiný názor. Jak si ukážeme v následujících odstavcích je podle Gehlena technika dokonce lidskou ontologií.

Technika má podle Gehlena od svých počátků pudové, vitální a nevědomé determinanty. Jak autor uvádí, v pozadí techniky působí člověk, vyznačující se činnostním cyklem a cyklem odlehčení. Činnostním cyklem autor myslí „*tvárný, řízený pohyb, korigovaný zpětně pocíťovaným úspěchem či nezdarem a nakonec návykově automatizovaný*“⁶². V praxi, jak Gehlen uvádí s odkazem na H. Schmidta, se jedná o zpětnou vazbu k sobě samým přes svou projekci do okolního světa a přes další výsledky svého jednání. Další antropologickou záležitostí, a to „tendenci k odlehčování“ autor vysvětluje třemi

⁶⁰ GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 30-31.

⁶¹ Tamtéž, s. 41.

⁶² Tamtéž, s. 42.

principy. Za prvé mluví o „*velkém činnostním cyklu*“, který lidstvu pomáhá při odlehčení od přírodních zákonů. Za druhé o „*malém činnostním cyklu*“, který představuje samotnou fyzickou činnost člověka a nakonec mluví o „*objektivování lidské práce*“, kterou myslíme odlehčováním s pomocí umělých orgánů. Jak Gehlen poukazuje, vývoj techniky lze tedy vysvětlit ne na první pohled zřejmou logikou, která spočívá v pojmech objektivace lidské práce a lidského výkonu a čím dál se zvyšujícího odlehčování veškeré lidské činnosti.⁶³

Tento proces probíhá ve třech stupních, které podle Gehlena popisuje Schmidt. Na prvním stupni je podle Schmidta úroveň „*nástroje*“, kdy člověk ještě potřebuje fyzickou sílu a duševní činnost. Na stupni druhém úroveň „*pracovního a hnacího stroje*“, kdy už je fyzická činnost člověka objektivována, což znamená, že na tomto stupni se již stroje stávají nezávislými na fyzické síle člověka. Třetí stupeň představuje úroveň „*automatu*“, který se podle Schmidta, obejde bez jak fyzického, tak i duševního přičinění člověka. Technika tedy podle Schmidta dospívá ke svému dovršení vývoje právě ve stupni automatizace.⁶⁴

Na těchto třech stupních je zjevný vývoj vztahu člověka a techniky. Nejdříve, jak Gehlen popisuje, jsou posilovány, zlepšovány, překonávány a odlehčovány výkony lidských orgánů. Po téhle fázi se lidská energie přenáší na neživou přírodu⁶⁵ a fázi třetí představují již technické samo řídicí aparáty se zpětnou vazbou, kterou zajišťují zabudované receptory, fungující na principu teploměru v mrazáku (zapíná a vypíná proud podle vnitřní teploty) nebo i na principu některých funkcí lidského těla (např. regulace dechu). Tímto autor poukazuje na skutečnost, že člověk v souvislosti s rozvojem techniky vnáší do přírody tzv. organizační princip, který, jak popisuje, již působí např. v biologickém organismu.⁶⁶

V tomto kontextu poukazuje na Gehlena Pelcová, že to nejzákladnější, co k technice patří, je její dvojznačnost. Technika je pro lidstvo velice prospěšným

⁶³ GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 43-44.

⁶⁴ Tamtéž, s. 44.

⁶⁵ Autorem myšlen technický přístroj, zhotovený člověkem. GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 47.

⁶⁶ GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 44-47.

a užitečným prostředkem, avšak na druhé straně může být pro lidstvo i značně nebezpečná.⁶⁷ Jak Gehlen uvádí, pokud technika pronikne do osobních lidských vztahů, může způsobit odosobnění, vznik dalších úřadů, které určují lidské jednání, jako jednání zvířat určují instinkty, a formalismus lidských vztahů.⁶⁸ Dále může zvýšit důraz pouze na výkon, což může zapříčinit vznik outsiderství, nechtěného důsledku technologizace i ve vysoce vyvinuté společnosti z hlediska mezilidských vztahů.⁶⁹ Gehlen poukazuje na to, že podmínky pro existenci a vývoj individuální osobnosti každého člověka se stále zhoršují. Sociální osobní vztahy ubývají a na jejich úkor přibývá vztahů formálních. Společnost se zaměřuje pouze na to, co je účelné nebo na to, co lze jako účelné považovat.⁷⁰ Kromě těchto uvedených existují i další negativa, ale i pozitiva spojená s působením techniky na člověka a zároveň i na jeho identitu, které později zanalyzujeme v následujících kapitolách.

Gehlen polemizuje a nakonec zdůrazňuje, co lze nazývat technikou. Pokud budeme definovat stroj tak, že vykonávají užitečnou práci a dochází u nich k převodu energií, pak bude mezi ně tedy patřit i past na chytání zvěře, pocházející již z doby kamenné, otáčivý pohyb užit na vodním kole známý už Římany. Gehlen mluví v této souvislosti o tom, že v rozdílu mezi primitivním nástrojem a strojem nehraje roli kvalitativní změna, tedy též se jedná o techniku jako takovou.⁷¹

Podle Gehlena je vzhledem k prvním primitivním nástrojům, vytvořených člověkem, technika stará jako lidstvo samo. Říká, že lidé jsou technicky aktivní už zhruba půl miliónu let. Dokonce považuje rozvoj techniky a její vliv za přirozené.⁷² Touto myšlenkou, podle mého názoru koresponduje s koncepcí Donny Haraway. Jak Gehlen píše: „*Rozumíme-li technikou schopnosti a prostředky, pomocí nichž si člověk k vlastnímu užitku podřizuje*

⁶⁷ PELCOVÁ, N. *Vzorci lidství, filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 2. vyd., s. 197.

⁶⁸ GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 31.

⁶⁹ PELCOVÁ, N. *Vzorci lidství, filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 2. vyd., s. 197.

⁷⁰ GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 155-157.

⁷¹ Tamtéž, s. 35-36.

⁷² Tamtéž, s. 30-35.

*přírodu tím, že poznává její vlastnosti a zákony, těží z nich a jedněmi koriguje druhé, pak technika v tomto nejobecnějším pojetí patří k lidské podstatě“.*⁷³

Donna Haraway ve svém díle *A cyborg manifesto* popisuje v závislosti na vývoji lidstva, viditelný pokrok týkající se techniky, který následně umožňuje vznik nových identit v postgenderovém světě.

Haraway mluví o pre-kybernetických strojích, které původně představovaly pouze primitivní přístroje. Tyto stroje se podle Haraway nemohly samy pohybovat, utvářet se, tedy postrádaly autonomnost v rozhodování, myšlení a učení. Oproti těmto primitivním strojům autorka staví pokrok techniky na konci dvacátého století, kdy se již v tomto období jedná o velmi vyspělou techniku vyznačující se spojením nespojitelného. Podle Haraway se jedná o sloučení mezi přirozeností a umělostí, myslí a tělem, objekty vytvořenými a objekty samo utvářejícími sebe sama, jejichž propojením se rozpouští rozdíly mezi organismem a strojem.⁷⁴

Haraway poukazuje na to, jak se tehdejší stroje velmi přibližují organismu a dokonce píše: „*Naše stroje jsou znepokojivě živé, a my samy děsivě inertní*“⁷⁵

Autorka zdůrazňuje všudypřítomnost techniky kolem nás a uvádí, že v některých případech se dokonce jedná o spojení organismu a stroje, přičemž toto spojení je nám mnohdy blíže, než si sami myslíme. Haraway zdůrazňuje, že my sami představujeme „*synchronizaci*“ stroje a biologického organismu. Dokonce poukazuje na to, že kyborg představuje náš přirozený vývoj, je naší ontologií. Stačí si uvědomit, jak má dnes lidstvo k technice blízko, jedná se o každodenní spolupráci s ní. A nejen my působíme na techniku, ale i technika na nás. Haraway mluví v této souvislosti o nás lidech jako o „*kyborzích*“.⁷⁶

⁷³ GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972, s. 31.

⁷⁴ HARAWAY, D. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 152.

⁷⁵ Tamt., s. 152.

⁷⁶ HARAWAY, D. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 150.

Jak se dočteme i v díle Pica della Mirandoly, člověka chápeme jako bytost s možností svobodně utvářet sama sebe. Člověk podle autora disponuje úžasnou vlastností, která mu umožňuje „*mít to, co si přeje a být tím, čím chce*“.⁷⁷ Mirandola uvádí, že na tomto základě lze člověka nazývat „*každým tělem*“ nebo „*vším stvořením*“⁷⁸. Podle Mirandoly jsou do člověka vloženy veškeré formy života a záleží jen na něm, kterou z nich bude rozvíjet. Člověk podle autora utváří a formuje sám sebe do libovolné podoby a do osobní přirozenosti jakéhokoli stvoření.⁷⁹ Autorovu myšlenku si můžeme ukázat na názorném příkladě: „*Rostlinu totiž nečiní rostlinou kůra, nýbrž nerozumná a nic nepocítující přirozenost; zvíře nečiní zvířetem srst, nýbrž nerozumná a na smyslech nezávislá duše; nebe nečiní nebem jeho okrouhlost, nýbrž správné myšlení; anděla nečiní andělem jeho netělesnost, nýbrž duchovní inteligence*“⁸⁰.

⁷⁷ MIRANDOLA, P. *O důstojnosti člověka*. Praha: Oikoymenh, 2005, s. 57.

⁷⁸ Tamt., s. 61.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

6 ČLOVĚK V TĚSNÉM SPOJENÍ S TECHNIKOU

Vzhledem k předešlé kapitole týkající se lidské identity v rámci techniky se nyní budu věnovat propojení člověka a techniky z praktičtějšího hlediska a zejména tomu, co by pro člověka znamenal vývoj přibližující se k možnostem uvedených svobodných identit a také se pokusíme zmapovat možnosti techniky v této oblasti. Obecně existují dva názory na neustálý vývoj techniky a její vliv na společnost. První uznává skutečnost, kdy je možné, že by technika jednou ovládla lidstvo. Ten druhý se orientuje spíše na využívání techniky člověkem ke svému prospěchu v rámci kyborgizace spojené s vylepšováním sebe sama.

V této kapitole uvedu v první řadě Kevina Warwicka, který sám experimentuje s nejrůznějšími implantáty a dokazuje tím, že koncepce Donny Haraway je skutečná, jak ji sama autorka nazývá.⁸¹

6.1 Technika ve vztahu k člověku

Tyto dva názory můžeme porovnat s pomocí publikace *Umělá inteligence*, od autora Kevina Warwicka. Jak píše, existuje nespočet podle něho neuvěřitelných, humanocentrických názorů, na jejichž základě je člověk tím nejmocnějším tvorem na zemi a tak je absolutně nemožné, aby stroje někdy předčily lidstvo. Warwick silně vystupuje proti těmto úvahám a považuje je pouze za tzv. útěchu pro ty, kteří se vyhýbají realitě a navzdory

⁸¹ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 149.

tomu se cítí neohroženě, a též pro ty, kteří slepě věří pouze ve šťastné konce.⁸² Tím se Warwick snaží před technikou varovat.

Člověka však lze považovat v našem světě za dominantní druh, který s tímto statusem prošel procesem evoluce, jak píše Kevin Warwick. Avšak podle něho se proces evoluce nezastavil a nezadržitelně se stále žene kupředu. Ačkoli je nyní druh *Homo sapiens* tím nejdominantnějším druhem na zemi, není podle Warwicka vyloučeno, že člověka *Homo sapiens* zanedlouho vystřídá jiný ještě dominantnější druh, který jej předčí stejně tak, jako procesem evoluce vymizel člověk neandertálský.⁸³

Proces evoluce nelze zastavit a bylo by dokonce až naivní si myslet, že by to bylo možné třeba nyní. Na základě této myšlenky se autor pozastavuje nad otázkou: „...co vlastně dovedlo lidstvo na současnou dominantní pozici?”⁸⁴ Warwick vysvětluje proces evoluce nelítostným soubojem, ve kterém vítězí, i když v některých případech nečestně, ten silnější, nebo ten, který se pohybuje pro něj v nejvýhodnějším prostředí k životu. Jak autor uvádí, člověk ve srovnání s jinými žijícími druhy na zemi disponuje buďto určitými výhodami anebo naopak nevýhodami ve své přirozené vybavenosti k přežití. Lidé zaostávají nad některými druhy zvířat, jako např. nad hmyzem, svou rychlostí či silou. A to se v tomto případě jedná o ne moc geneticky lidem blízký druh. V porovnání s dalšími druhy disponujeme podle Warwicka mnohem závažnějšími nedostatky. Jak uvádí, jedná se o umění létat či plavat v hlubinách oceánu, které někteří živočichové oproti lidem s přehledem ovládají. Oproti těmto nedostatkům, je naší velkou předností bez diskuzí inteligence. Autor v této souvislosti zdůrazňuje její obrovský význam, protože pokud právě úroveň inteligence představuje klíčovou vlastnost člověka, která vykompenzuje jiné již změněné, je v tomto případě potřeba se na ni více zaměřit.⁸⁵

⁸² WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 514.

⁸³ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 513.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

Pokud má tedy zásadní význam v procesu evoluce inteligence, je podle autora vhodné se zamyslet nad tím, jak moc je nebo není pravděpodobné, že by se mohla u nějakého druhu vyvinout inteligence, která by svou úrovní překračovala tu lidskou. Tím by se druh *Homo sapiens* prakticky mohl stát buď určitým poddruhem, anebo by mohl vymizet úplně jako již zmíněný člověk neandertálský. Otázkou zůstává jen, jak dlouho by tento článek evoluce trval, než by se tím dominantním druhem stal někdo inteligentnější. Jak Warwick uvádí, je skutečně málo pravděpodobné, aby se bez zasažení nějakého vážnějšího druhu katastrofy stal dominantnějším nějaký jiný biologický druh na zemi a tak jediná možnost, která přichází v úvahu, je podmíněna vznikem zcela nového námi podobného druhu. Jak Warwick poukazuje, hrozbou by nám nebyl druh, který není tak schopný jako *Homo sapiens*, ačkoli se nám může podobat, ale byl by to sok, který by mohl být sice odlišný, ale disponoval by schopnostmi mimo naše chápání, kterými by protivníka snadno překonal. A tato situace by mohla podle autora nastat právě v případě strojové inteligence.⁸⁶

Jak Warwick uvádí, při srovnání člověka se strojem najdeme mnoho zásadních rozdílů, avšak strojová inteligence má ve srovnání s tou lidskou mnoho výhod a jejich propojením lze dosáhnout vylepšení intelektu člověka a jeho schopností. Co se tedy týče propojení člověka a stroje, je otázka vylepšení člověka hlavní motivací.⁸⁷ Jak na důkaz výborné strojní inteligence uvádí M. Petruš, už v roce 1996, porazil stroj svým programem Deep Blue tehdy nejlepšího hráče v šachu.⁸⁸

⁸⁶ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 513-514.

⁸⁷ Tamtéž, s. 520.

⁸⁸ PETRŮ, M. *Možnosti transgrese. Je potřeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton, 2005, s. 233.

6.2 Strojová inteligence

Podle M. Petru je dosti pravděpodobné, že pokud budou stroje disponovat vlastní inteligencí, která pravděpodobně bude na vyšší úrovni, než je ta lidská, budeme muset řešit závažné problémy týkající se Země vůbec. Kdo poté bude rozhodovat např. o budoucím životě na Zemi? Jak Petru uvádí s odkazem na své starší dílo z r. 1997.⁸⁹ Co se strojů týče, je podle autora důležitý jejich inteligenční vývoj a podoba jejich výsledné inteligence, s tím související jejich chápání okolního světa a posléze dopad této inteligence na lidstvo.⁹⁰

V touze lidstva po pokroku však tento pokrok podle Warwicka nelze zastavit. Poukazuje na možnosti strojové inteligence, která přesahuje tu lidskou a to zatím pouze v oblasti výpočtů a ukládání dat. Avšak vývoj jde kupředu a člověk by se měl zamyslet nad tím, jak do budoucna omezit strojovou pravomoc, která se bude zvyšovat zároveň s vývojem strojové inteligence. Možností je podle autora kyborgizace, využití strojové inteligence pro rozšíření té lidské přímým propojením těchto inteligencí, čili z obou získat to nejlepší. Warwick mluví v této souvislosti dokonce o lidech, kteří mají svůj mozek i nervový systém propojen přímo s počítačem. Jedná se o vylepšení lidských mentálních schopností, které jsou velmi omezené. Skrze počítač lze vylepšit matematické schopnosti člověka, zvýšit jeho kapacitu paměti, dále mluvíme o vícerozměrném uvažování, rozšířené možnosti uvažování a vylepšené komunikaci člověka prostřednictvím samotných myšlenkových signálů. V tomto kontextu lze mluvit i o implantovaných čipech, např. nahrazujících platební kartu, dále o kardiostimulátoru, kochleárnímu implantátu atp., které se dříve nebo později po implantování stávají součástí toho určitého člověka a jak Warwick píše po svých osobních zkušenostech, člověk si po čase zvykne

⁸⁹ PETRŮ, M. *Možnosti transgrese. Je potřeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton, 2005, s. 237'-239.

⁹⁰ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 514.

a implantáty se postupně stanou jeho součástí, že posléze ani téměř neví, že je má.⁹¹

6.2.1 Kyborg či stroj?

Podle Warwicka je dosti možné, že lidstvo bude muset v blízké budoucnosti řešit evoluci v souvislosti se strojovou inteligencí.⁹² Je velmi těžké určit hranici, do které jsme ještě stále lidé či už stroji. Stále ještě nemáme nikterak rozsáhlou praxi o tomto propojení, ale pouze pár subjektivních zkušeností některých jedinců, které nelze aplikovat na lidstvo obecně, a proto se zatím ve veškerých případech jedná pouze o omezený pohled na tuto skutečnost, který je do budoucna potřeba řádně rozvíjet, abychom se o něm my sami dověděli mnohem více.

Avšak jak autor píše, je možnost utvoření výhodného „*partnerství*“ mezi člověkem a strojem celkem reálná. Člověka čeká chvíle, kdy se bude muset rozhodnout pro jednu z možných variant. Buďto se technikou nechat ovládnout a bude jí nahrazen, anebo techniku použít pro vylepší sebe sama. To jediné, co je však podle Warwicka jisté, je skutečnost, podle které bude zanedlouho Zemí dominovat jiný druh než *Homo sapiens*. Bude to kyborg nebo stroj? Warwick sám upřednostňuje kyborgizaci.⁹³

Z hlediska názoru Warwicka a Petřů na vývoj techniky nacházíme v jejich konceptech určité odlišnosti. Podle Warwicka existuje evolucí daná skutečnost, kdy v boji vždy vítězí ten lepší, a to v jeho koncepci znamená ten inteligentnější. Tedy pokud by nad *Homo sapiens* zvítězil stroj, neměl by důvod se k nám poté chovat jinak, než se nyní my chováme k nižší inteligenci, jako je podle něho např. kráva, jak podle Petřů původně uvedl ve svém díle *Úsvit robotů, soumrak lidstva* (1999). Posléze nejspíš Warwick přistoupil na možnost kyborgizace. Podle koncepce M. Petřů bychom neměli hledat, čím se odlišujeme, což není tak důležité, ale naopak bychom měli přemýšlet nad tím, co máme s jinými

⁹¹ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 514-516.

⁹² Tamtéž, s. 521.

⁹³ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 521.

druhy společného. Podle Petru je to především schopnost mít zájem, čili podle něho se jedná o pocíťování utrpení. Uvádí, že člověk nemá žádné právo zneužívat nižší bytosti ke svým účelům, ačkoli to se právě děje. Petru bere v potaz biologickou lidskou přirozenost, která nás nutí se chovat povýšeně a to zejména z důvodu závislosti člověka na potravě. Podle Petru tuto skutečnost Warwick přehlédl.⁹⁴

V zásadním smyslu se však oba autoři shodují. Jak píše Petru s odkazem na Stanislava Lema, dalším vývojem se člověk postupně vzdá svého nedokonalého, nestálého, smrtelného těla ve prospěch dokonalejší konstrukce sebe sama, čímž vznikne nás převyšující bytost.⁹⁵

Petru s odkazem na Hanse Moravce uvádí, že stroje dosáhnou úrovně lidské inteligence někdy kolem roku 2030-2040, avšak jak píše, veškeré stroje v letech 2000-2010 již byly vybaveny vlastním percepčním a akčním repertoárem. Pro zajímavost uvádím, že Moravec dokonce věří i tomu, že zanedlouho bude možno skutečně předčít i smrtelnost člověka. V určitém vývoji strojové inteligence již bude možno zkopírovat vlastní mentální program každého jedince s veškerými vzpomínkami a zkušenostmi do strojové mysli.⁹⁶

⁹⁴ PETRŮ, M. *Možnosti transgrese. Je potřeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton, 2005, s 232.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž, s. 233-234.

7 IDENTITA KYBORGA

Po představení možností techniky, se teď vzhledem ke zvolenému tématu mé bakalářské práce vrátím k pojetí identity člověka a shrnuji bych její možnosti v rámci kyborgizace konceptu Donny Haraway.

Podle názoru Donny Haraway je kyborgem každý žijící člověk. Technika je podle ní naší součástí, dokonce naší ontologií. Spojení člověka s technikou se dnes objevuje všude kolem nás. A podle autorky se nejedná pouze o filmy žánru sci-fi, které jsou plné kyborgů, ale též o moderní medicínu, ve které spojení člověka a stroje v mnoha případech běžně funguje.⁹⁷ Užití tohoto plodného spojení v medicíně zdůrazňuje též i již zmíněný Marek Petřů, který uvádí skutečný fakt o tom, že již v roce 2001 se po světě pohybovali minimálně dva lidé s implantovaným umělým srdcem.⁹⁸ Petřů však nebere v úvahu nejrůznější implantáty, kyčelní náhrady, zubní implantáty atd., které v medicíně existovaly ještě před možnostmi implantace umělého srdce.

Spojením mentálních funkcí a stroje vzniká podle Warwicka automaticky hybridní osobnost. Spojení nezmění pouze povahu člověka, ale změní i význam slova „já“ a též i autonomii jedince. Sám autor se ptá: „*Kým vlastně jste, je-li váš mozek a nervový systém částečně lidský a částečně strojový?*“⁹⁹ Jedná se o diskutabilní osobnost a identitu člověka, který je napojen na počítačovou síť. Nejde zde totiž o skutečnost samotnou, ale pokud je lidské vědomí založeno nejen na lidském mozku, ale na kombinaci lidského a strojového, ovlivní to podle Warwicka s odkazem na své dílo z r. 2003 lidské rozhodování, morálku, charakter a také i jeho pojetí etiky. Tímto ovlivněním se z člověka stane neobyčejný člověk, vznikne osobnost, která se podle autora

⁹⁷ HARAWAY, D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 150.

⁹⁸ PETŘŮ, M. *Možnosti transgrese. Je potřeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton, 2005, s. 229.

⁹⁹ WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 520.

bude na ostatní lidi povyšovat, a budou mu připadat méně inteligentní. Jednání takového člověka/kyborga bude záviset na možnosti a funkčnosti jeho rozšíření. Autor mluví zejména o možnosti závislosti na síťovém připojení a dokonce o externím ovládnutí kyborga.¹⁰⁰

Nabízí se nám zde mnoho otázek ohledně lidské identity v přímém spojení člověka s technikou. Jedná se podle Warwicka zejména o otázky typu: „*Kým vlastně jsem? Co je to „já“? Jaká je moje identita?*“¹⁰¹ V této souvislosti uvedu podle mého názoru hodící se formulaci Marka Petrů: „*Jestliže se tělo jako předmět stane post-evolučním projektilem a přijme též technologii jako svůj komponent, dojde ke vzniku posthistorické, transhumánní entity s možností mimozemské soudržnosti. Ta umožní lidskému bytí vyvíjet se i nadále, ale ne již jako specifický druh, ale naopak žádá počítat s umělou inteligencí a náhradním bytím, samozřejmě při stále silnější propojenosti s vědou a technologií.*“¹⁰²

Co se změny identity týče, lze přetvářet i tělo. Se změnou identity člověka je spojena i možná tvárnost lidského těla, jak Haraway uvádí, je lidské tělo koncipováno jako určitý strategický systém. Podle Haraway lidské tělo přestává být příkladem toho, jak by mělo vypadat, avšak může představovat vysoce tvárnou oblast s potencionálem možných strategických rozdílů podtrhujících naši zvolenou identitu.¹⁰³

¹⁰⁰ , WARWICK, K. Evoluce: Poslední hra pro lidstvo. In: *Umělá inteligence*. Praha: Academia, 2007, s. 520.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 516.

¹⁰² PETRŮ, M. *Možnosti transgrese. Je potřeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton, 2005, s. 225.

¹⁰³ HARAWAY, D. *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991, s. 211.

8 ZÁVĚR

Koncepce Donny Haraway v publikaci *Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*, kterou se v práci zabývám, je především orientovaná na feminismus obecně a poté přes koncepci kyborga na kyberfeminismus. V práci jsem proto koncept kyborga uvedla v širším kontextu v souvislosti s feminismem a kyberfeminismem. Ačkoliv se u Donny Haraway jedná o kyberfeminismus, zabývá se Haraway nejen otázkou žen a jejich rolí ve společnosti, ale také důležitostí rozdílů mezi lidmi, jako je např. právě pohlaví či lidská rasa nebo třída. Svou teorii kyborga buduje vzhledem k nestálým lidským identitám. Identita člověka je podle Haraway nestálá a proměnlivá, od narození se formuje u každého jedince na základě vlivu ostatních lidí na něj působících a na základě prostředí, ve kterém žije. Možnost volby vlastní identity jedince prostřednictvím kyborgizace by dle mého názoru znamenala kompletní změnu složení společnosti.

Jak jsem v práci uvedla, autorka ve své publikaci v souvislosti s feminismem buduje mýtus, který by měl ženám umožnit zvolit si vlastní identitu podle své volby, a to i bez ohledu na pohlaví, a tím jim umožnit vymanění se z genderových rozdílů. V tomto kontextu Haraway však představuje ve svém konceptu pojetí identity pouze v rámci ženského pohlaví.

Mým cílem bylo vytvořit z tohoto autorčina pojetí konceptu identity u žen koncept aplikovatelný nejen na ženy, ale i na člověka obecně. Haraway mluví v souvislosti s kyberfeminismem o postgenderovém kyborgovi, který by ženám prostřednictvím nové identity mohl pomoci vymanit se z předsudků vznikajících z rozdílnosti v pohlaví.

Avšak pokud podle Haraway vymizí význam kategorie ženy, nebude podle mého názoru mít význam ani kategorie muže, a tím si bude každý moci zvolit vlastní strategickou identitu a vytvořit tím novou postgenderovou společnost.

Mezi důležité aspekty této kyborgizace jsou kromě lidské identity i možnosti samotné techniky a s nimi spojená rizika související s přímým propojením člověka a stroje. Protože Haraway se touto problematikou nezabývá přímo, tak jsem prostřednictvím Gehlena představila jeden z přístupů ke vztahu člověka a techniky a poté jsem se v práci zaměřila vyloženě na výhody a nevýhody přímého propojení lidského těla se strojem. V této problematice jsem se opřela o britského vědce a profesora kybernetiky Kevina Warwicka a Marka Petru, kteří se touto problematikou též zabývají a podle mého názoru se výrazně shodují s koncepcí Donny Haraway. V této kapitole jsem vysvětlila, jak by proces kyborgizace mohl v praxi probíhat.

Tato koncepce má však i své slabé stránky. Dle mého názoru je nevýhodou této koncepce ztráta jedinečnosti každého jedince, který projde dlouhodobější kyborgizací. Touto změnou z člověka na kyborga lze považovat delší přímé působení techniky na člověka až do stádia, ve kterém si lidský mozek začne uvědomovat možnosti, které mu technika může dopřát a sžije se s nimi. Tato přímá spolupráce člověka a techniky je podle mě na jednu stranu pro lidi velkým přínosem z důvodu rozšíření mnoha přirozených lidských schopností, ale na straně druhé i nevýhodou. Další nevýhoda spočívá v možné následné úplné závislosti člověka na těchto možnostech techniky, což může dojít až do stádia, kdy technika najednou může začít člověka ovládat. Dále v této koncepci vidím i počáteční nesoulad v rámci společnosti. Jestliže kyborgizace probíhá postupně, což asi ano, nastane situace, kdy budou svět obývat jak kyborgové, tak též i lidé před procesem kyborgizace, mezi kterými podle mě může v tomto stádiu vzniknout nevraživost, která může přerůst až do sporu.

Kyborgizace se mi však i přesto zdá být vhodným východiskem, jinak řečeno, využitím situace ve světě techniky, která, jak píše nejen Haraway, je naší ontologií. Koncepce Donny Haraway mluvila o kyborgizaci už v polovině 90. let 20. století, dále o tom, že tehdy už dokonce nastala a my všichni jsme již

tenkrát podle ní byli KYBORGY. Co tedy teprve dnes? Tato situace způsobuje, že stejně jako člověk působí na techniku, působí technika zpětně na nás a v závislosti na vývoji stále silněji. Námitky, že k tomu nikdy nedošlo ani nedojde, jsou podle mě bezpředmětné, ačkoliv věřím, že odmítavých lidí bude hodně, ale na druhé straně budou také ti, kteří si možnost být kyborgem zamilují. Z hlediska lidské identity je tedy zcela pravděpodobné, že dominantním druhem na Zemi nezůstane člověk. Co ho předčí, budou to stroje nebo kyborg?

Koncepce Haraway představuje základní představu, jak by lidstvo a identita člověka mohla v rámci následné kyborgizace vypadat. Vzhledem k faktu, že *A Cyborg Manifesto* byl vydán už v roce 1985, dnes Donna Haraway o své teorii mluví, jakoby to bylo včera. Po více než dvaceti letech od vydání své koncepce kyborga poskytla Donna Haraway Nicolasi Ganeovi z University of York rozhovor na téma „*When We Have Never Been a Human, What Is To Be Done?*“.¹⁰⁴ Jedná se o vlastní názor autorky s odstupem času na *A Cyborg Manifesto*.

A Cyborg Manifesto vyšel s ohledem na tehdy problémovou situaci ve společnosti a to nejen v rámci feminismu. *A Cyborg Manifesto* představuje podle Haraway možnost, jak se v té době s touto situací vyrovnat a odpovídá na otázky typu: „*Co je třeba udělat?*“.¹⁰⁵ Obecně mluví Donna Haraway o *A Cyborg Manifesto* velmi pozitivně a její koncepce kyborga je podle ní stále aktuální, ne-li aktuálnější než v době vzniku. V některých případech, jak se můžeme dočíst, je koncepce kyborga považována za utopii, avšak Donna Haraway tyto názory striktně odmítá.

Pasáž, která je dle mého názoru z hlediska mé práce obzvlášť důležitá, nacházím v první části rozhovoru. Haraway zde zastává názor využití techniky ke svému prospěchu a hlavně tímto Haraway dokazuje korespondování s názorem K. Warwicka a M. Petru. Haraway v rozhovoru zdůrazňuje, že je

¹⁰⁴ HARAWAY, D., GANE, N. *When We Never Be a Human, What Is To Be Done? : Interview with Donna Haraway*. New York: Sage, 2006, s. 1.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 3.

mnohem lepší mít možnost vylepšovat prostřednictvím techniky sebe sama a využít ji pro svůj prospěch, než se technikou nechat ovládnout.¹⁰⁶

Teorii kyborga a možnosti samotného propojení člověka a techniky bych doporučila k dalšímu výzkumu. Jedná se o téma, které nám otevírá mnoho dalších otázek ohledně lidského bytí a budoucnosti člověka a Země.

¹⁰⁶ HARAWAY, D., GANE, N. *When We Never Be a Human, What Is To Be Done? : Interview with Donna Haraway*. New York: Sage, 2006, s. 6.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- CLARK, A. *Cyborgs Unplugged*. In *Science Fiction and Philosophy*. Ed. Susan Schneider. Oxford University Press, 2009. ISBN-10: 1405149078; ISBN-13: 978-1405149075.
- GEHLEN, A. *Duch ve světě techniky*. Praha: Svoboda, 1972.
- GENZ, S., BRABON, A. B. *Postfeminims Cultural Texts and Theories*, Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2009. ISBN: 978 0 7486 3580 1.
- GIBSON, W. *Neuromancer*. Plzeň: Laser, 1992. ISBN: 80-85601-27-3.
- HARAWAY, D. *A Cyborg Manifesto: Simians, Cyborgs and Woman: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge, 1991. ISBN: 10: 0-415-90387-4.
- HARAWAY, D., GANE, N. *When We Never Be a Human, What Is To Be Done?: Interview with Donna Haraway*. New York: Sage. 2006.
- HARAWAY, D. *When The Spieces Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008. ISBN: 978-0-8166-5045-3.
- MIRANDOLA, P. *O důstojnosti člověka*. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN: 80-7298-164-1.
- PELCOVÁ, N. *Vzorce lidství, filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, 2. vyd.. ISBN: 978-80-7367-756-5.
- PETRŮ, M. *Možnosti transgrese. Je třeba vylepšovat člověka?* Praha: Triton, 2005. ISBN: 80-7254-610-4.
- SOKOL, J. *Filosofická antropologie, člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2002. ISBN: 978-80-7367-422-9.
- SOKOLOVÁ, V. *Historie a současnost feministického hnutí: Současné trendy feministického myšlení*. In *ABC feminismu*. 1. vyd. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN: 80-903228-3-2.
- WALTERS, M. *Feminism*. New York: Oxford University Press Inc., 2005. ISBN: 978-0-19-280510-2.
- WARWICK, K. *Evoluce: Poslední hra pro lidstvo*. In: *Umělá inteligence V*. Ed. Mařík, V., Štěpánková O., Lažanský, J. Praha: Academia, 2007, ISBN: 978-80-200-1470-2.

10 RESUMÉ

This thesis deals with the concept of human identity as described in the cyborg theory by Donna Haraway. This theory stands for a cybernetic organism that represents the connection between human and machines. However, this connection opens questions about human identity. The following methods of text processing are used in this thesis: first, processing of literature on the theme and, second, reflection of the information, opinion and ideas that are contained in this literature. The aim of this thesis is to split up and distinguish the cyborg concept of Donna Haraway and the cyberfeminism context and hereby identify the concept of identity applicable not only to women but to humans in general. The thesis should create and communicate an overview of the issue, map out the given period, make the issue more transparent and approach complex issues to the uninitiated reader.

Keywords: cyberfeminism, cyborg theory, gender, identity, Donna Haraway, Kevin Warwick, artificial intelligence